

Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi- ViSBiD

Van Journal of Humanities and Social Sciences -VJHSS

Aile Kavramının Uygarlık, Toplumsal Cinsiyet ve Üreme Bağlamında İncelenmesi

*An Examination of the Concept of Family in the Context of Civilization, Social Gender
and Reproduction*

Hasan BAYAM*

Öz

Aile, tarihi süreçte sürekli form değiştirse de temelinde aynı ereksel nedeni barındırır. Oluşumunun kökeninde, insanın temel ihtiyaçlarından biri olan cinselliğin yer alması, ailenin devamı ve sürekliliğini sağlayan nedenlerdendir. Günümüz uygarlığı içerisinde problem olarak yer alan toplumsal cinsiyet kavramı da aile içerisinde gerçekleşen bazı eylemlerin, dışarıya; yani toplumsal alana kaydırılması sonucu belirmiş ve yayılmıştır. Bunlarla birlikte ailelerin kurulması; dolayısıyla insanların gittikçe çoğalması, hem doğa hem de insan açısından büyük felaketlerin gerçekleşmesi ihtimalini doğurmuştur. Tarihte, üremeyi kontrol altına almaya çalışan ve insan soyunu kendi tekelinde yönetme misyonu güden birtakım iktidarlar var olmuştur. Bunların eylemleri, söz konusu doğa-insan dengesini kurmaya yönelik değildir; ancak üreme ve insan sayısını kontrol altına almaya yönelik faydacı eğitimler, hem insanın hem de doğanın akıbeti için uygulanabilir. Bu çalışmada, aile kavramının bazı toplumsal alanlardaki etkileri ve bazı süreçlerin ya da psikik durumların aile kavramına yönelik işleyişleri ele alınmıştır. Aile ve uygarlık kavramlarının merkeze alındığı çalışmada, uygarlığın oluşumuna dair antropoloji, psikoloji ve tarih disiplinlerinin verilerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Aile, Uygarlık, Toplum, Üreme.*

Abstract

Although the family constantly changes form in the historical process, it has the same final cause. Sexuality, as one of the basic human needs is one of the reasons which ensures the permanence and the continuity of the family. The concept of gender in today's civilization has appeared and expanded as a result of drawing away actions which take place within the family to outside, namely the social sphere. However formation of the family; population increase, has given rise to the possibility of disasters for both nature and humankind. In history, there have been a number of powers that tried to control reproduction and whose mission was

* Doktora, Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, hasanbayam72@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9136-682X

Atıf için: Bayam, Hasan (2022). "Aile Kavramının Uygarlık, Toplumsal Cinsiyet ve Üreme Bağlamında İncelenmesi". *Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi- ViSBiD*. 3: 1-19.

to rule the human race under their own monopoly. Their actions are not aimed at establishing this nature-human balance; rather, utilitarian disciplines that aims to control reproduction and population can be applied to the fate of both human and nature. In this study, the effects of the concept of family in some social areas and the functioning of some processes or psychic states towards the concept of family are discussed. In the study, which focused on family and civilization notions, the data of anthropology, psychology and history disciplines regarding the formation of civilization were used.

Keywords: *Family, Civilization, Society, Reproduction.*

Giriş

Yaşamının neredeyse her alanında kültürel yapıya bağlı olarak hareket eden insan, diğer canlılardan farklı birçok özelliğe sahiptir. Bu özellikler onun sağlık, konfor veya teknolojik olarak sürekli biçimde gelişmesinin de nedenleridir.

İnsan, iyi olana doğru gelişme gösterdiği süreçte, kötü olana dair de sonsuz sayıda eylem gerçekleştirir. Söz konusu eylemler, yine insanın kültürel olarak edindiği ilkelerle doğrudan ilintilidir. Bu ilkeler inanç, gelenek, ritüel ve çeşitli olgular adı altında benimsenen; uygulanmasına dair belli gerekçeler barındıran ve gerekli görüldüğünde cezalandırmayla sonuçlanan bir akıl yürütmenin ürünüdür.

Tarih çizgisi üzerinde en fazla yinelemeye sahip olan noktalardan biri, söz konusu kültürel ilkelerdir. Dünyada gerçekleşmiş savaşlar, toplumun dışında hareket eden bireylere yönelik yaptırımlar; “kendi soyundan” olana yönelik müdahalelerin tamamı, medeniyet ve uygarlığın var olduğu sürecin içerisinde sürekli bir tekrara tâbidir. Nitekim bu tekrar, yapılan uygulamaların zaman içerisinde alışkanlığa dönüşmesine ve alışılan çoğu durum gibi bazı insan eylemlerinin kısıtlanmasına neden olmuştur.

Aile kurma eylemi, uygarlığın başlangıç ilkelerinden birine denk düşer; çünkü aile, insanın toplum içerisindeki cinsiyet, ebeveyn, akraba veya yabancı olmaya dair rollerinin belirlendiği alandır. Bu alan içerisinde hareket etmek, kültürel olarak alana biçilen özelliklere bağlıdır. Her aile bireyi için farklı yapıda olan bu özellikler, aynı role sahip olan kişilerde aynı biçimde işler. Belli bir kültürde bir çocuğun annesine, babasına, kardeşlerine karşı sergileyeceği fiziksel, duygusal ve bilişsel bütün kurallar bellidir. Bu kurallar, yazılı bir biçimde olmasa da aktarım yoluyla bir sonraki nesile genel olarak öğretilir ve aktarılır. Toplumdaki her birey, alt ve üst soyun yanında yan soya karşı, “kendi soyundan” olmayanlardan farklı biçimde, belli bir sorumluluğa sahiptir. Bu sorumluluk ihmal edildiğinde veya yerine getirilmediğinde bireye, yaptırım uygulanır. Söz konusu yaptırım, kimi zaman toplumun sözlü kurallarının yanında devletin yazılı hukuk kuralları aracılığıyla da uygulanır. Geleneksel yapıdaki ailede yetişen herhangi bir birey, hayatıyla ilgili kararlar alırken, ailenin geri kalan üyelerini de bir şekilde dikkate almak ve aldığı kararın onlara uygunluğunu göz önünde bulundurmak zorundadır. Ailenin, geleneksel olan ile geleneksel olmayan diye ikiye ayrılıp ayrılmayacağıyla ilgili bir soru sorulacak olursa bu soru, aile kavramının kendisinin geleneksel olduğu bilgisi kabul edilerek cevaplanmalıdır.

İnsanı anlama, tanıma ve tanımlamaya dair deneysel veya sezgisel bilgiler, her disiplinin ve inancın içerisinde yer alır. Nitekim dil yoluyla aktarılan bütün bilgiler insan bilinci aracılığıyla yazıya geçirildiğinden, evrendeki herhangi bir nesne ya da hareket, insan merkezli bir bakışla açıklanır. Dolayısıyla insan zihninde şekillenen her sözcük, yine insan yaşamına göre şekillenir. “Sözcükler kökeni deneyim olan idelerin karşılığı olmakla, deneyimin içinden çıktığı gerçekliği temsil de ederler”

(Rızvanoğlu, 2019: 92). Dolayısıyla, insana dair elde edilen bilgiler, insanın üst bir varlık olduğuna ve diğer varlıklardan ayrı olarak bir öze sahip olduğuna yöneliktir. Ne var ki antropoloji disiplini dâhilinde elde edilen bazı veriler, ilk insanların ereksel nedeninin hayvanlarınkinden farklı olmadığına; ancak zaman içerisinde deneme yanılma sonucu yaşam biçimlerini evirip hayvanlardan farklı bir forma girerek gittikçe geliştiklerine işaret eder. Sadece pozitif bilimciler değil, filozoflar da insanın değişim sürecine yönelik açıklamalarında, onların diğer canlılardan farklı biçimde özgün bir yapıya sahip olduğunu, böylece elde ettikleri gelişmeye dayanarak insanların diğer canlılardan üstün olduğunu ifade eder.

Çağımızın ruhu, araştırmacı ve düşünürlere insanın diğer canlılar karşısındaki yerine dair her türden sorgulamayı gerektiren bir yapı dayatır. Bunun en muhtemel nedeni, biriken tarihsel, bilimsel bilgi ve bunu işlemeye yarayan teknolojik gelişimdir. Öyle ki her türden problemini inanç düzleminde anlamlandıran ve mutlak bir hakikatin olduğunu savunarak, kendi bilme alanının sınırlarını belirleyip kendini pozitif bilgiden soyutlayan bireyler de günümüzdeki bilgi yoğunluğunun tesiriyle, metafiziksel alana yönelik bilgilerini sürekli güncelleme ve yeniden temellendirme ihtiyacı hisseder. Bu durum, yirminci yüzyılda gelişen bilimsel bilgiyle ilişkilendirilebilir. “Yirminci yüzyıl boyunca bilimsel bilgilerde iki bin yılda kaydedilenden fazla ilerleme sağlanmıştır. Oysa -tuhaf paradoks- bilim ilerledikçe bilim üzerine felsefi düşünce mütevazılaşmıştır” (Strauss, 2013: 97). On yedinci yüzyılda Descartes’la birlikte filozofların duylara dayalı bilgileri reddettiğini ifade eden Levi Strauss, bu düşüncede renk, ses ve kokuların yayılım ve harekete dayandırıldığını söyler. Söz konusu filozofların bu noktada gerçeğin tözünü kavradıklarına inandığını aktaran Strauss, Kant’ın mekân ve zaman kavramlarını da duyarlılık biçimlerimize dâhil etmesiyle bu yanılısamayı “faş” ettiğini, açıklığa kavuşturduğunu ifade eder (Strauss, 2013: 97). Kant’a göre insan zihni kendi sınırlarını dünyaya dayatır ve kendi sınırlarının ötesine çıkma çabasına girdiğinde çelişkilere takılır. Ne var ki Strauss, insanın gücünü bu çelişkilerden aldığını da savunur (Strauss, 2013: 97). Bu açıklamalara bağlı olarak günümüz bilgisinin insan aklının gelişimine bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Akıl yürütme yoluyla gelişim sağlamış olan insan, hem bedensel hem de zihinsel olarak ele alınabilir. Sonuç olarak süreç içerisinde insan, sadece biyolojik bir varlık olmanın ötesinde, kültürel bir varlığa da dönüştüğünden onunla ilgili her türden bilgi, birçok farklı disiplinin ortaklığıyla elde edilir.

Biyoloji, insanın var olma biçimlerinin ilki ve temelidir; çünkü insan, henüz bilişsel ya da kültürel alanla ilişki kurmadan önce anne karnında, somut şekilde var olur. Onun sonradan edindiği her türden var olma biçimi, biyolojik var olma biçiminin üzerine eklenir ve gelişim evrelerinin tamamı aynı temel üzerine inşa edilir. Buna bağlı olarak toplumsal alanda yer edinen her insan, toplumun kendisine aktardığı yapıyı içselleştirerek bu yapının sürebilmesini sağlar. Toplum tarafından kendisine aktarılan yaşam formunu reddeden, sadece kendi biyolojik formuna ve arzularına bağlı olarak yaşamaya çalışan birey ise doğal olarak toplumla savaşmak zorundadır. Buradaki savaş, toplumun kendisine yönelttiği her türden baskıya karşıdır. Birey olarak sonunda buna imkân olmadığını anlayan kişi, sonunda birtakım yasaları kabul etmek zorunda kalır. Bu savaş sadece iradi bir reddetme durumuyla değil; bilişsel, bedensel ve dilsel olan, insana dair bütün var olma biçimleriyle mücadele etmeyi gerektirir. Dolayısıyla toplumun ötekisi olmayı beraberinde getiren bu savaşma durumu, her türden çatışmayı da kapsayıcı özelliktedir. Bu çatışmayla karşı karşıya gelme cesareti, çok zor biçimde gösterilmekle birlikte bir şekilde topluma uyan her birey, söz konusu toplumsal kabulleri de zaman içinde edinir. Dolayısıyla toplum kendisini ve kendisiyle birlikte getirmiş olduğu hafızayı her zaman canlı tutar. Bu çalışmada toplumun

yaratmış olduğu hafızanın insan yaşamına yansımalarının izi sürülerek, uygarlığın bir getirisi olarak aile kavramının toplumsal cinsiyet rollerinin kaynağı olduğuna; kontrolsüz üremenin hem toplumun getirdiği olumsuz sonuçların hem de doğanın dengesinin bozulmasının temel etkenlerinden biri olduğuna dair bir sonuca varılmaktadır. Çalışmanın önemi, üremenin kontrol altına alınmasıyla birlikte, insan yaşamına ve doğaya dair birtakım olumsuzlukların ortadan kaldırılabileceğine dair açıklamalarda bulunmasıdır.

1. Ailenin Oluşumu ve Kültürel Etkisi

Aile yapısının oluşumu, birçok yoldan açıklanabilir; fakat bu anlamda bir hakikate ulaşmak henüz mümkün olmamıştır. Elbette ki inanç veya deneyim sonucu elde edilen bilgiler, bu bilgiler doğrultusunda hareket edenler için geçerli özelliktedir; ancak bilimsel bilgi gibi ikna edici özellikte olmayabilmektedirler. Örneğin, birçok kültürde ortak biçimde işlenen yaradılış anlatısı, bu inançlar içerisinde genel olarak benzer kurguya sahiptir. Âdem, Havva, Cennet, yasa ve suç; suç işlendikten sonra “dünyaya fırlatılış” motiflerinden oluşan bu anlatının teması, insanın oluşum biçimidir. Nitekim kani olan kişilerin merakını gideren bu anlatı, aile oluşumuna dair birtakım çelişkiler barındırsa da sonuç olarak kurmacanın gücü devreye sokulduğu vakit, yeniden tutarlı bir hâle getirilebilmektedir. Söz konusu çelişki, ailenin nasıl oluştuğuna dair sorudan sonra gerçekleşir. Örneğin bu anlatıya göre, herkesin Âdem ve Havva’dan itibaren çoğalması olgusu sorgulandığında birçok kültürde yasak olan ensest kavramı ortaya çıkar. Ensestün mümkün olmadığı bir algı evreninde, insanların nasıl sürekli biçimde çoğalabileceğine dair sorgulama, çelişkiyi doğuran durumdur. Çelişkiye dair yapılan çeşitli açıklamaların ispatlanma imkânı olmadığından, söylemdeki çelişki ortadan kaldırılsa bile hakikat konusu eksik kalır; çünkü bu açıklamalar ay döngüsünün nasıl olduğunu veya suyun hangi bileşenlerden meydana geldiğini açıklayan bilimsel bilgiler gibi temelinde herhangi bir gözlem ya da deneysellik barındırmaz. Bu nedenle bu türden anlatılara dair ispata varmak zor olabilir. Bunlara bağlı olarak denilebilir ki mistik, mitolojik ya da metafizik anlatıların karşısında bilimsel bilgi, daha anlaşılabilir temeller üzerine inşa edilir. “...bilgiden çok yapıp etmelerden oluşan bilgeliğin bile bilime gereksinimi vardır; ondan bir şeyler öğrenmek için değil, buyurtularının kabul edilmesini ve süreklilik kazanmalarını sağlamak için ona gereksinimi oluyor” (Kant, 2002: 20).

Günümüzde sosyal yaşama dair değişimin hızına bakıldığında aile kurumunun bu değişim karşısında çok dirençli durduğunu söylemek mümkündür; çünkü aile, biyolojik ve kültürel yapısı gereği, bireylerin bir arada durmasını neredeyse zorunlu kılar. Kendisine yüklenen anlam gereği, birçok toplumda aile, kutsal sayılabılmıştır. Dolayısıyla birtakım geleneklere veya inançlara bağlı olarak aile üyelerinin süreklilik gösteren sosyal ilişki içerisinde olma durumları bazı kurallara bağlı olarak işlemiştir. Aile sosyal yapının en güçlü bağlara sahip kurumlarından biridir. Aynı zamanda söz konusu zorunluluk, bireylere aile içerisinde güven ve konfor da sağlayabilmektedir. Bir arada bulunan ve birbirleriyle aynı soydan olan kişilerin birbirlerini her koşulda koruması gerektiğine dair düşünce, aile kurumunun temellerini son derece sağlamlaştırmıştır. Nitekim soy bağına dayandırarak, kişilerin çocuklarına veya kendinden sonraki aile üyelerine maddi ve manevi her türden aktarımda bulunması da belirtilen sağlam temelin nedenlerindedir. Bu yapıyı sürekli kılan dinamik gelenek olmakla birlikte biyolojik anlamda kendilerini aynı kümeden hisseden insanlar, ilişkilerinin düzeyini de soy yakınlığına göre belirleyebilmektedir.

Geleneksel eylemler, zamanla dürtüleri harekete geçiren birer uyarıcıya da dönüşürler. Uygarlıkla birlikte şekillenen toplumsal yapı ve aile kurumu, kişilerin duygusal bağlamda içselleştirdiği birtakım eylemlerin oluşum alanı olabilmektedir. Benzer şekilde ailenin biyolojik devamlılığını sağlayan her türden eylem de uygarlığın bir getirisi olarak belli kurullarla belirlenmiştir.

Sosyal bilimlerde aile kavramına dair bu türden incelemelerin en önemlilerinden biri, Sigmund Freud'un uygarlığa dair savunduğu teoridir. Freud'un antropolojik olarak yaptığı incelemeler, ilk akrabalık bağlarına vurgu yapsa da daha çok insan psikolojisini açıklamaya dair bazı nedenler olarak ele alınır. Freud'a göre, ilk insan dünya üzerindeki kaderini değiştirmenin kendi elinde olduğunu keşfettikten sonra, başka bir insanın kendisiyle birlikte mi yoksa kendisine karşı mı çalışacağını göz ardı edemezdi. Ona göre, öteki insan, ortak yaşamanın faydalı olduğu bir iş arkadaşı önemi kazandı. Freud açısından, bundan önce "maymun benzeri" bir varlık olduğu dönemde insan, aile kurma bilinci edinmişti ve aile üyeleri onun ilk yardımcılarıydı (Freud, 2018: 56).

Ailenin kuruluşu muhtemelen genital tatmin gereksiniminin artık aniden çıkıp gelen ve gittikten sonra da uzun bir süre kendisinden haber alınamayan bir misafir gibi davranmaktan çıkıp, bireyle bir kiracı gibi sürekli bir ilişki kurmasıyla bağlantılıdır. Böylelikle erkek, dişiye ya da daha genel olarak söyleyecek olursak, cinsel nesnelere yanında tutma güdüsünü edindi; korunmasız yavrularından ayrılmak istemeyen dişiler, onların çıkarı adına daha güçlü olan erkeklerin yanında kalmak zorundaydı. Bu ilkel ailede uygarlığın önemli bir özelliği eksiktir henüz; şef ve babanın keyfi iradesi sınırsızdır. *Totem ve Tabu*'da bu aileden, komünal yaşamın bir sonraki aşaması olan kardeş topluluklarına giden yolu ortaya koymaya çalıştım. Babanın üstesinden geldikleri sırada, oğullar ittifakın tek bir kişiden daha güçlü olabileceğini anlamışlardı. Totem kültürü, bu yeni durumu koruyabilmek için kardeşlerin birbirine dayatmak zorunda kalmış oldukları sınırlamalara dayanır. Tabulara göre davranmak, ilk "hukuk" biçimiydi (Freud, 2018: 57).

Freud, bu durumdan yola çıkarak, insanların birlikte yaşamasının iki amacı olduğunu vurgular. Bunların birincisi, dışsal zorunlulukların yarattığı çalışma yükümlülüğü, ikincisi ise erkeğin "cinsel nesnesini" yani dişiye, dişinin ise kendisinden ayrılmış bir parça olan çocuğu yitirmek istememesine neden olan sevginin gücüdür. Bu durum, uygarlığın başlangıcı olarak kabul edilecek olursa, insanların toplu biçimde yaşaması da uygarlığın doğurduğu kültürel bir yaşam formu olarak görülebilir.

Her klanın, boyun ya da küçük insan topluluğunun geleneği farklı biçimde gelişme gösterse de bu topluluklara mensup bireylerin birbirini sahiplenme biçimi aynıdır; çünkü biyolojik bağ her zaman çiftleşme doğurma ve ortak ebeveyne sahip olma şeklinde kurulmuştur. Aynı ebeveyne sahip olmakla ikinci ya da sonraki derecelerden atalara sahip olmak, akrabalık derecesiyle doğru orantılıdır. Buna bağlı olarak bir bireyin babası ve annesi, o bireyin en yakın akrabasıdır. Canlılara ait sahiplenme dürtüsü, bir çiftten doğan yeni üyelerin o çiftle aynı kümede ele alınması mantığını doğurur. Kültürel literatürde aile denen bu küme, kümedeki herkesin birbiriyle duygusal olarak bağlı olmasını sağlar. Bu nedenle aile bağının farkında olan ve kendi ailesindeki üyelerle herhangi bir paylaşım içerisinde bulunmuş olan her birey, yaşam sürecindeki her eylemini, bu üyelerin de kendisine göre konumunu düşünerek gerçekleştirmek zorunda hisseder. Bu durum, tümünden reddedilebilir; fakat bu reddediş, tıpkı kâğıda yazılmış bir yazıyı silmek gibi var olmuş bir maddeyi tamamen yok etmek şeklinde gerçekleşmez. Bu reddediş, bireyin eylemde tek başına hareket etmesini sağlasa da biyolojik olarak bağlı olduğu üyelere karşı edindiği zorunlu hafıza ve buna bağlı olarak maneviyata dair bilincinde hissettiği sancılar, onun her eyleminde reddettiği durumla savaşmasına; dolayısıyla reddetmeye çalıştığı gerçekliği sürekli

yanında taşımaya neden olur. Bu da kişinin, mutluluğa ulaşmasının önünde bir engel oluşturur. Nitekim mutluluk, kişinin en büyük arzularından biridir ve bazen sadece alışkanlıkları sürdürmek, mutluluğun da sürmesini sağlayabilir. Bu durum, ilkçağ felsefesinden beri düşünürler tarafından irdelenir.

İnsanın bütün eylemlerinin temelinde mutlu olma arzusu vardır. Sonuçta bir nesne veya duruma yönelik arzu, eylemin amacını belirler ve arzunun gerçekleşmesi, eylemin amacının gerçekleşmesini; dolayısıyla zafer kazanmayı sağlar. Mutluluk, bu zaferin sonucudur. Aristoteles'e göre insanlar, iyi yaşamayı ve iyi durumda olmayı mutlu olmakla bir tutar; fakat mutluluğun ne olduğu tartışma konusudur, çoğunluğun mutluluk tanımı ile bilge kişilerininki aynı değildir (Aristoteles, 1997: 4). "Kimi apaçık, belli şeyleri, söz gelişi haz, zenginlik, onuru anlıyor, kimi de bir başka şeyi; çok *λεξ* aynı kişi bile başka başka şeyleri anlıyor, örneğin hasta olunca sağlığı, yoksul düşünce zenginliği; kendi bilgisizliklerini bilenlerse, büyük ve onları aşan şeyler söyleyenlere hayran kalıyorlar. Kimi, pek çok olan bu iyi şeyler yanında kendisi iyi olan bir şeyin olduğunu, bunun da bunların iyi olmasının nedeni olduğunu düşünmüştür" (Aristoteles, 1997: 4). Bazen başkasının mutluluğu için çalışılır ve bu, fedakârlık adı altında yapılır. Örneğin kendi çocuğu için çaba sarf eden, arkadaşları için bazı haklarından feragat eden veya yardıma muhtaç birileriyle kazancını paylaşan insanlar da bu durumdan haz alırlar. Bu eylemler, başkasının mutluluğu için yapıyor gibi görülse de temelde kişinin kendi isteğinin karşılığına ulaşma çabasıdır. Aile içerisindeki bu türden eylemlerde kişinin, diğer aile bireylerini kendisiyle özdeşleştirme durumu da söz konusudur. Bu yüzden aile hukuku, medeni hukuktan farklı olarak daha duygu merkezlidir. Aristoteles'e göre efendi ve baba hukuku, medeni hukuktan çok farklıdır. Ailede olanı, bize ait hissederiz ve nitekim genellikle bize ait olan şeylerde haksızlık söz konusu değildir (Aristoteles, 1997: 103). "...bir insanın çocuğu ya da malıyla ilişkisinden çok, karısıyla ilişkisinde hak söz konusudur; bu da aile hukukudur ve medeni hukuktan farklıdır" (Aristoteles, 1997: 103). Dolayısıyla aile içerisindeki kurallar ve ilişkiler, medeni yasayanınkinden farklı işlemektedir ve zaman zaman çok daha esnek olabilmektedir.

Bireylerin birbirleriyle özdeş hissedebildiği aile yapısı içerisinde oluşan hafıza, aileyi vazgeçilmez bir yapı olarak düşündürebilir. Aile, konfor ve güven alanı olmanın yanında, aynı zamanda, geleneklerin dışına çıkan bireyler üzerinde ciddi baskılar da kurabilmektedir. Buna bağlı olarak, aileyi reddeden bir bireyin reddediş eylemi, yani ait olduğu kümeden kopuşu, hem zihinsel hem fiziksel bir mücadeleyi gerektirir. Bu kopuş, yalnızlık duygusunu; buna bağlı olarak psikik durumları beraberinde getirebilir.

Uygarlığın sevgiye karşı tehditler de oluşturabileceğini ifade eden Freud'a göre (Freud, 2018: 59), uygarlık ile sevgi arasında kaçınılmaz bir çatlak vardır. Bunun nedeni de açık bir şekilde belirtilemez. Bu çatlak kendini önce aile ile bireyin de ait olduğu büyük akraba topluluğunda gösterir. Uygarlığın toplulukları bir arada tutmak gibi amaçları vardır ve aile, kendi bireylerini topluluğun diğer birimlerine karşı özgür bırakma potansiyeline sahip değildir. Aile üyelerinin birbirleriyle bağları ne kadar sıkıysa, kendilerini diğer birimlerden ayrı tutma eğilimleri de o kadar güçlüdür.

Uygarlık insanın doğuştan sahip olduğu birçok özelliği denetim altında tutma aracıdır. Freud'a göre, uygar insanın cinsel yaşamı gerçekten de ağır hasara uğramış durumdadır; hatta ara sıra dış ve saçlarımızın organ olarak gerilemesi gibi gittikçe gerileyen bir yapıdadır. "Mutluluk duygusunun -yani yaşam amacımızın- kaynağı olarak cinsel yaşamın önemini hatırı sayılır ölçüde azaldığını varsaymak belki de haklı olacaktır. Kimi zaman sadece uygarlığın baskısının değil, işlevin özündeki bir şeyin bizi

tam bir tatminden yoksun bıraktığı ve başka yollara sürüklediği izlenimine kapılırız. Bu bir yanlıgı da olabilir, karar vermek zordur” (Freud, 2018: 62). Nihayetinde uygarlık, insan deneyimleri sonucunda oluşmuş ve sürekli değişmekte olan bir olgudur. Buna bağlı olarak uygarlığın her alanında hiyerarşiden, eşitsizlikten ve sömürüden söz edilebilir. Özellikle de aile kavramının cinsellikle ilişkili alanlarından söz edilirken ailede bireyin rollerinin toplumsal cinsiyetle yakından alakalı olduğu görülebilir.

2. Modern Aile Kavramı ve Modern Ailede Toplumsal Cinsiyet Roller

Günümüzde uygarlık kavramı, modernleşme ve teknolojik gelişmeyle birlikte düşünülmektedir. Bu durum, üretim araçlarını elinde tutan gücün kendi kültürünü dünyaya yaymasından kaynaklıdır denilebilir. Buradaki üretim aracı kavramı, Marksist literatürde kullanılan; salt somut nesne üretmeyi değil, algı ve pratiğe dair her türden argümanı da kapsar.

On dokuzuncu yüzyıl ve sonrasındaki gelişmelerle birlikte teknolojinin ve bilimin dizginlerini eline alan ve günümüzde hâlâ böyle ilerleyen Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri, kapitalist düzen sayesinde yaşam alanlarının tamamını tekelden yönetme misyonu edinmiştir. Seri üretime dayalı piyasa, reklamlar, televizyon, internet ve günümüzün en yaygın ağı olan sosyal medya bu misyonun icra araçları olarak işler. Dünyadaki savaşların, yiyecek ve giyeceklerin, turizmin faaliyet gösterdiği alanlar da bu misyonun icra sahaları özelliğindedir. Nitekim, günümüzde bu iki uygarlığın bütün araçlarından kopmak, mümkün görülmez; ancak bu bağımlılık durumunun getirdiği olumsuz sonuçlar gittikçe büyüyen adaletsizlikleri de beraberinde getirmektedir. Tarihi ve istatistiki bilgilerle detaylandırılacak bu açıklama, Batı'nın toprak sömürsünden çok, kültür asimilasyonu yaptığını varsayar. Öyle ki toplumda en sıkı bağlara sahip aile yapısı da bu sömürüden muzdariptir. Elbette bu durum araştırmacılara, dünyanın birçok yerinde toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınan kadın-erkek eşitsizliğini ya da aile bireylerinin rolleri arasındaki eşitsizliği bir faile dayandırıp göz ardı etme hakkı vermez; fakat birçok toplumsal sorunun nedeni olarak kabul edilebilir. Avrupa dünyasının, tarih boyunca -genel olarak inanç farklılığından kaynaklı- kendisinin karşısında algılanan “Şark” ya da Doğu dünyasına nazaran hukuk ve insan hakları bağlamında daha ileride olduğu söylenebilir. Bunun nedeni, günümüz Avrupa'sında hukukun üstünlüğü ilkesinin güçlü olmasıdır. Tersine biçimde, doğu dünyasında ise egemen güç, daha çok kişi ya da aile üzerinden elde edilir. Dolayısıyla egemenliğin kaynağı, hukuk sisteminin adil olup olmamasını da belirler. “Hukuk tektir ve kaynağı da egemen güçtür. Yani hukuk, egemen gücün irade bildirimidir. Bu düşünceye göre, her egemen güç kendi hukukunu yaratır” (Torun, 2016: 28). Dolayısıyla pozitif hukuk çerçevesinde insan haklarının garanti altına alınması Avrupa'yı hukuk anlamında daha da ileriye taşımıştır. Bununla birlikte bu hakların sadece Avrupa sahasında sınırlı kalması; Avrupa'nın köle-efendi algısıyla, dünyanın geri kalanına karşı “efendi” konumunda tavır alması da büyük bir çelişki olarak belirir. Bu durum nihayetinde, “modern Avrupa” kültürünün yayılmasıyla, sömürüye açık gelişmemiş ülkelerin aile yapısında değişimlere yol açar. Söz konusu değişimler zaman zaman iyi sonuçlar doğursa da nihayetinde adaletin değil, mağduriyetin zeminine doğru kayar. Avrupa'dan gelen bu değişim, kişinin geleneksel olanla modern olan arasında büyük gerilimler yaşamasına neden olabilmektedir.

Avrupa konusundaki araştırmalarda hep hatırdta tutulması gereken ve karşılaştırmalı çalışmalardan türetilen-aileye ilişkin genel özellikleri, akrabalık ve evliliği inceleyerek başlayalım bu işe. İlk olarak, tarihte, temel ya

da çekirdek ailenin önemli olmadığı hiçbir insan topluluğunun bulunmadığını ve çoğu kez bu ailelerin birlikte yaşayan topluluklar oluşturduklarını biliyoruz. İkinci olarak, ailenin yasal olarak tekeşli olmadığı durumlarda bile, genellikle pratikte tekeşliydi; yeniden üretim ve üretim birimi görelî olarak küçüktü. Hane halkının sayısındaki varyasyonlar oldukça sınırlıydı. Üçüncü olarak ve dolayısıyla Roma'da olduğu gibi, babayanlı "gens"ler (kabileler) gibi tek yanlı grupların bulunduğu yerlerde bile, ebeveyn aracılığıyla ortak kan (ikili) ilişkileri kabul ediliyordu; soy ilişkisi kabul edilmeyen taraf da dâhil olmak üzere (Fortes bunu "tamamlayıcı bağ" olarak adlandırmıştı). Örneğin babayanlı toplumlarda dahi, annenin erkek kardeşi önemli bir kişilik olarak kabul görürdü; ancak bu, önceki anayanlı organizasyonun kanıtı değildir. Dördüncü olarak, hiçbir toplumda anne ve çocuk (büyük bir çoğunlukta baba ve çocuk) arasındaki ilişki -bazı ideolojik çevrelerde bu ilişkiler önemsiz gibi gösterilse de {örneğin ilk Akdeniz. Topluluklarının edebiyatında üst sınıflar arasında}-duygusal ve yasal olarak önemsiz değildir. Tüm bu özelliklerden yola çıkarak, temel ya da çekirdek ailenin, hatta küçük aile yapısının, kapitalizm bir yana, Avrupa tarafından keşfedildiğine ilişkin hiçbir ciddi kanıt olmadığı sonucuna varabiliriz (Goody, 2004: 6).

Avrupa'ya yönelik kapitalizm odaklı eleştirileri destekleyecek argümanlar çokça olmakla birlikte aile kurumunu kapitalizmden ayrı değerlendirmek de zordur. Aileyle birlikte kültürü; dolayısıyla hiyerarşik yapıyı devam ettirmek kapitalizmin minimal bir türü olarak görülebilir. Buna karşın aile olgusunun gerçekliğinden sıyrılmak tamamıyla mümkün değildir. Ross Poole'un aktarımıyla, "Marx da, kapitalizmin dinamiğinin aile hayat alanını yıkmakta olduğundan endişelenmiş olsa bile, bu alanı kapitalist emek gücünün yeniden üretildiği bir alan olarak sorgulamaksızın kabul etmişti" (Barrett, 1983: 210-14). Aile yapısı; inanç, kültür ve gelenek gibi olgulardan dolayı dünyanın her yerinde farklı özellikler gösterse de aile üyeleri arasındaki bağ ve bu üyelerin rolleri benzer özelliklere sahiptir. Genel olarak cinsiyet üzerinden oluşmuş bu roller, toplumdaki ana akım bağları temsil eder; ancak bu ana akım roller, cinsiyetler arasındaki adaletsizlikleri görünmez kılmaya da neden olur. Homoseksüel bireylerin, heteroseksüel bireylerin baskın kültürü altında ezilmesi durumu bu adaletsizliklere örnek olarak gösterilebilir. Günümüzde kadına ya da LGBTİ+'lı bireylere yönelik rolün erillik karşısındaki ezilmiş durumundan sıyrılmaya çalışan Avrupa'da pratik yaşamda veya teknoloji sahasında bu durumu lütuf olarak sunmanın ötesine taşıyamamaktadır. Avrupa'da günlük yaşamda, söz konusu ezilmiş bireyler dünyanın birçok yerine nazaran daha rahat hareket eder, ama rahat hareket etmek ezileni, ezenin yanında bir eşitliğe taşımaz. Aksine ezilen bireye, kendisine çizilen sınırlar çerçevesinde yaşama hakkı sunarak onun yaşam imkânlarını elinde tutar. Toplumsal cinsiyet, felsefi bağlamda ilkin feminizm kavramı üzerinden yürütülür. Toplumsal cinsiyet sorunu, genel olarak feminist kadınlar tarafından irdelenir. Bunun temel nedeni söz konusu eşitsizlik içerisinde ezilen kesimin daha çok kadınlardan oluşmasıdır. "Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ilişkisini tartışan feminizm ve kadın çalışmaları, cinsiyetli beden, yani bedenin cinsiyetli bir varlık olarak düşünülmesi için olağanüstü verimli bir felsefi alan açmıştır" (Direk, 2014: 67). Feminist kuram ile toplumsal cinsiyetin sosyal bilimlerde birlikte hareket etmesinin nedeni her iki kavramın çıkış noktasının eşitsizlik olmasıyla birlikte eşitsizliğin kadın üzerinden ele alınmasıdır. Bununla birlikte feminizmde, bir kadın cinsiyetinin var olduğu kabul edilerek salt kadınlık üzerinden teori üretilirken toplumsal cinsiyetin muhtevası bütün cinsiyetler üzerinden, bedenin cinsiyetsiz olarak algılanmasına yöneliktir. Diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet, bireyin sosyal hayatındaki eylemlerinde cinsiyetin etkisinin olmadığını; dolayısıyla birey ele alınırken cinsiyetine vurgu yapılmaması gerektiğini savunur. Bedenin cinsiyetiyle ilgili durumlar günlük hayatla ilgili olmasa da düz mantıkla iş gören bilinç, cinsiyeti, genele yayarak dile yansıtır. Buna bağlı olarak sosyal hayat içerisinde

dil, icra edilen işle alakasız olarak cinsiyetçi sözcükler üretebilir. "...sözcükler, insanların idelerinin doğrudan imlerinin ve dolayısıyla kavramların yanı sıra insanların kendi zihnindeki düşünce ve imgelemlerin de bir başkasına aktarılmasını sağlayan araçlardır. Onun için sürekli kullanıldıklarında belli seslerle yerini aldıkları ideler arasında öyle bir bağlantı oluşur ki, işitilen adlar sanki o ideleri üretebilecek duyuları, edimsel olarak etkilemişçesine hemen belli ideleri uyarırlar" (Rızvanoğlu, 2013: 16). Doğa içerisinde var olan bir özelliğin uygarlıkla gelişen bir eylemle özdeşleşmesi de benzer durumun ürünüdür. Günlük pratikte -biyolojik olarak hiçbir bağlantısı olmadığı halde- bir eylem, doğrudan belli bir cinsiyete bağlı olarak düşünülür. İsim olarak tek başına anlamlı olan herhangi bir cinsiyet türü, kendi ismi dışında başka bir genel ismin de anlamına dâhil olur. Eren Rızvanoğlu bunu, doğası gereği tikel bir şey olan idenin temsil edici imsel bir değer kazanarak genel olabileceği şeklinde açıklamıştır (2013: 17). Denilebilir ki bedende kendiliğinden var olan bir takım cinsiyet özellikleri, kişinin yaşamının her alanında, hem dille hem de pratikle ilişkilendirilerek görünür kılınır. Bu, doğrudan bilinçli bir edimin değil, insan hafızasına yerleşmiş mitik bir alışkanlığın sonucudur.

İnsan olarak yalnızca saf bilinç değiliz, varolma arzusuuz. Cinsiyetli olarak varolmak varoluşumuza ait, yaşam dünyasının gündelikliğine yerleşmiş somut bir arzudur. Simone de Beauvoir'a göre, erotik ilişkide de tarafların arzuları farklıdır; kadın olmak ya da erkek olmak isteriz. Kadının bu arzusunun vücuda gelişini mit belirler. Ebedi dişilik miti sınırlı ve bağımlı kadınlık durumunu belirler ama içkinliğin sınırlarının dışına çıkmakla da bu mitin tüm etkisi bertaraf edilmiş olmaz. Ebedi dişi miti çalışma dünyasında da kadına musallat olmaya devam edecektir. Kadınlar kendilerini o mite dayanarak yargılamakta, çocuklarına, ailelerine karşı sürekli bir suçluluk hissiyle yaşamaktadırlar. Erotik ilişkide de arzu kendisini "ebedi dişi mitine" göndermeyle ifade etmektedir. Zira bu mit sembolik sistemimizin temelinde bulunur. Dişilik mitinin entelektüel bir çözümlemesi, kadınların her şeye rağmen kadın olma arzusunun karşısında güçsüz kalır. Feminist özgürleşme stratejileri bu arzuyu hesaba katmalıdır çünkü kadınların da cinsel yaşamında bu mit içeriği ve yapısıyla varolmaya devam etmektedir. Yalnızca heteroseksüel ilişkilerde değil, eşcinsellik içinde bile arzu kendisini böyle ifade etmeye veya karşısındaki kişiden bu tür bir ifade beklemeye yatkın bulunur (Direk, 2009: 34).

Tarihsel süreçte dünyanın birçok yerinde süregelen ritüeller ve mitler, günümüzde büyük toplumsal sorunlar arasında gösterilen cinsiyetler arası eşitsizlik durumunun nedenleri arasındadır. Ortaçağ gibi yakın bir tarihte bile Avrupa'da kadınların nasıl büyük zulümlere maruz bırakıldığı, bilinen bir gerçektir. Öyle ki statü olarak güçlü konumda olan erkekler birbirlerine hediye olarak kadınları sunabilmekteydiler, "ama bu özelliklerin bazıları, örneğin kadınların evlilikte hediye edilmesi (endowment) yalnızca Avrupa toplumlarına özgü değildi. Hatta en önemli etki, Hıristiyanlığın ortaya çıkışıyla birlikte, Ortadoğu'dan kaynaklanmıştır. Kilisenin din değiştirmeye ikna projesi sırasında yaptığı bazı değişiklikler önceki hane halkı yapısını dönüştürmüştür" (Goody, 2004: 6). Farklı toplumların aile ilişkilerine farklı önem atfettiğini ve akrabalık ilişkilerini tanıma aralığının genişliğinde de çeşitlilik gösterdiklerini ifade eden Jack Goody, klasik dönemlerde Yunan ve Romalıların tek yanlı gruplara "babayanlı kabileler ve sülalelere" önem verdiğini belirtir. Goody'nin ifadesiyle, "bu daha sonra, çift yanlı akrabalığı esas alan Alman işgalcilerin ve daha geniş akrabalık gruplarının boyutlarını sınırlayarak zayıflatan ve vaftiz anne/ babalığı gibi ritüel ilişkileri alternatif sistem olarak kuran Hıristiyan Kilisesi'nin baskısı altında Avrupa'da kaybolmuştur" (Goody, 2004: 6). Ona göre bu zayıflama hem ruhban sınıfının hem de feodal beylerin işine gelmiştir. Böylece giderek zayıflayan geniş akrabalık ilişkileri, büyük anne ve baba çiftinin soyuna bağlı akrabalık ilişkisine dönüşerek daralmıştır. Diğer bir

ifadeyle, eskiden aynı soydan olan herkesle akrabalık bağı kurulurken bu bağ gittikçe aynı çatı altında yaşayanlar arasına indirgenmiştir.

Bu değişiklik Roma toplumunda İÖ. ikinci yüzyıldan beri gözlemlenmiyor muydu? Burada bilgi yetersizliğinin sıkıntısını çekebiliriz çünkü baba yanlı (tek yanlı) sülalelere dayanan bir toplumun aynı zamanda çift yanlı akrabalık ilişkilerini tanımadığını tahayyül etmek oldukça zordur. Romalıların gens'lere sahip olduklarını biliyoruz; bu durumda sorulması gereken soru onların çift yanlı akrabalık ilişkilerini tanıyıp tanımadıkları değil, bu tek yanlı grupların neden yok olduğudur? Gens'lerin ve familia'ların öneminin azalmasının "iki ayrı grubun, yeniden evlilikle oluşan karmaşık ailenin ve tek bir kişi etrafında oluşan, hem kadın, hem de erkeğin akrabalık ilişkilerini içeren kandaş ailenin ya da kandaşlığın ortaya çıkışına yol açtığı iddia edilmiştir. Ancak, gens'lerin önemlerinin azalmasının ya da ortadan kaybolmalarının zamanlamasına ilişkin hiçbir neden gösterilmemiştir. Bu gerçeğin bir problem olarak kabul edilmediği anlaşılmaktadır. Avrupa' da soyadından daha fazla anlam içeren sülale grupları (kabileler) İrlanda'da, Kuzey İskoçya'da ve Balkanlar'ın dağlık bölgelerinde (örneğin Arnavutluk'ta) mevcuttu. İlginç olan, benim lignages (sülaleler) olarak adlandırdığım şey, İtalya'da, Floransa ve Cenova soyluları arasında ve Korfus gibi diğer bazı Akdeniz bölgelerinde de mevcuttu. Bu sözcüğü, erkeğin mülkünü grup içinde tutan ama farklı bir miras uygulamasıyla her zaman evlilik içinde kadınlar aracılığıyla dağıtılan, mülkiyet ve grup arasında farklı bir ilişki biçimini yaratan Afrika sülalelerinden ayırmak için kullandım. Bu topluluklar ile ilk sülaleler arasında bir devamlılık söz konusu mudur? Avrupa'nın diğer yerlerinde kabileler ve sülaleler ya kaybolmuş ya da hiç mevcut olmamıştır (Goody, 2004: 7).

Tüm bunlara bağlı olarak kalabalık grupların ya da çekirdek ailenin tam olarak hangi coğrafyada belirdiği, hangi millet tarafından oluşturulduğunun söylenemeyeceği sonucuna ulaşılabilir. Bu, uygarlık iddiasındaki toplumların iddiasını boşa çıkaracak bir durumdur. Aynı zamanda günümüzdeki ailelerin yapısında bulunan cinsiyet rollerinin de tarihsel arka planının olduğu söylenebilir. Aile grubu içerisinde erkek ve kadın arasındaki belirgin roller, insanların ev dışında ya da aile dışındaki hayatlarında da aile içine benzer tavırlar takınmasına neden olur. Bu da cinsiyet rollerinin toplumsallaşmasına; dolayısıyla toplumsal cinsiyet probleminin ortaya çıkmasına yol açar. Başka bir ifadeyle aile, tıpkı sevgi bağı üzerinden toplumdaki pozitif ilişkilerin nedeni olduğu gibi roller üzerinden, toplumdaki bazı sorunların da temel kaynağı olabilmektedir.

Aile bireyleri arasındaki bağı güçlü kılan matem ve yas, sevginin doğurduğu evrensel tepkilerdendir. Tarihsel yöntemle hareket edildiğinde insanlığın her döneminde belirgin olarak var olduğu görülebilen matem ve yas, aile bireylerini birbirlerine duygusal ve fiziksel olarak yaklaştıran olgulardandır. Bu olgular, tıpkı sevgi gibi ne Doğu'ya ne de Batı'ya ait kılınamaz (Goody, 2004: 8) "Duyguların mutlaka bir tarihi var ama bu birçok Avrupalı tarihçinin ileri sürdüğü gibi kaba ve tekdüze terimlerle ifade edilecek biçimde değil. Aile hayatının Avrupa'ya özgü sanılan bazı özellikleri, örneğin anne sevgisi ve cinsel çekim, evrensel insan özelliklerinin yalnızca farklı biçimleridir" (Goody, 2004: 9). Dolayısıyla iddia edildiği gibi sevgi, matem, yas gibi birbirini doğuran duygular ve onlardan kaynaklı tepkiler sadece bir uygarlığın değil, bütün insanlığın evrensel değerleridir. Goody, diğer yerel tepkilerin bile, sadece Avrupa'nın değil bütün olarak Avrasya'nın, Bronz Çağ'da ortaya çıkmış büyük medeniyetlerin karakteristik özellikleri olduğunu söyler.

Bronz Çağ, aile haklarını tüm Avrasya'da değiştiren yeni koşulları yarattı; bu varsayım Marksist, Weberyen ve Batı ile Doğu'nun ilk çağlardan beri farklılaştığını öne süren hâkim Avrupalı görüşlere —yalnız Batılı

kamuoyuna değil, Batı ile Doğu arasındaki bu farkın daha sonraki modernleşme sürecini belirlediğini savunan Avrupalı tarihçi ve sosyal bilimcilere uygun düşen bir nosyona— karşıdır. Bronz Çağ neden farklıdır? Örneğin arazi mülkiyeti temelinde yapılanmış olan Afrika'nın tersine yeni tabakalaşma biçimlerini getirmiştir. Artık arazi yoğun tarım yöntemleriyle (toprağın sürülmesi, sulanması vb.) ekilebiliyor, sanat ve şehir hayatına özgü uzmanlıkların sürdürülmesini sağlayacak asgari geçim düzeyinin üzerinde artı değer yaratıyordu. Bu tür sosyo-ekonomik değişimlerin aile yapısı üstünde derin etkileri oldu. Tabii ki klasik dönemlerdeki kölecilik ekonomisi, Ortaçağ'daki feodal sistem gibi diğer sosyo-ekonomik değişiklikler de etkiledi aile yapısını. Modern akademisyenler arasındaki tartışma esas olarak Rönesans'tan bu yana olanlar ve merkantil kapitalizmin, Reformasyon'un ve hepsinden de önemlisi, 18.yüzyılın sonlarına doğru gelişen endüstri kapitalizminin etkileri üzerine yoğunlaştı. Bu gelişimler elbette daha önceleri üretim birimi olan ama artık halkın büyük bir çoğunluğu için (mülkiyetin önemi aynı kalırken) bu önemini yitirmiş bulunan ev biriminin oluşumunu ve işleyiş biçimini etkilemiştir (Goody, 2004: 10).

Kültür sürekli biçimde değişim içerisinde olan ve eklemleme yoluyla kümülatif olarak ilerleyen bir olgudur. İçinde bulunduğumuz yüzyıldaki toplumsal değerlerin çoğu, geçmişteki evrensel değerler aracılığıyla şekillenmiştir. Kendi içerisinde büyük değişimler yaşayan Avrupa, sosyal alanları kendi tekelinde tutarak dünyadaki herkesin gözleri önünde -televizyon, internet...vs- yaşadığı bu değişimlerin dünyanın her yerine yayılmasını sağlar. Kendi değerleri ve bu değişimler arasındaki boşlukta savrulan toplumların yaşadığı çatışma, o toplumdaki insanların birçok psikik durumunun da nedeni olarak gösterilebilir. Merry E. Wiesner-Hanks'e göre, ırkçılığın da kökenleri Avrupa'nın aile yapısındaki değişimde aranmalıdır. 1500'lü yıllardan çok önce şekillenen aile kurumunun, Avrupalıların yeni ülkeler keşfetmeleri ve oralarda sömürgeler kurmalarıyla dünyanın birçok yerinde kökten değişikliğe uğradığını söyleyen düşünür, Avrupalıların beraberlerinde sadece kendi dini, siyasi ve ekonomik yapılarını getirmekle kalmayıp; aile yaşamı formlarını da kökten etkilediklerini belirtir:

Mevcut ailelerin, bu ailelerdeki kadınların ve erkeklerin rolleri iki etken tarafından şekillendirildi. İlk etken, Avrupalıların getirdikleri ve çoğunlukla ülkeye girmiş sömürge kuvvetlerinden daha hızlı ilerleyen mikroplardı. Bazı yerlerde hastalıklar, yerli toplulukları tümüyle yok etti ve her yerde evlilik ve aile yaşamı modellerini altüst etti. İkinci etken, akrabalık şekillerinin, cilt rengi ve yüz özellikleriyle birbirlerinden ayrılan ve daha sonra "ırk" olarak anlaşılmaya başlanacak devasa insan kategorilerini içerecek biçimde genişlemesiydi (Hanks, 2020: 63).

Aile yapısı, her coğrafyada ya da uygarlıkta farklılıklar gösterir. Kimi uygarlıklarda çok eşlilik meşru iken kimilerinde kesinlikle yasaktır. Kimi uygarlıklarda evlilik olmadan cinsel ilişki yaşamak yasaklanmış, kimilerinde ise evlilik öncesi cinsel ilişki herhangi bir yasağa tâbi olmamıştır. Miras hakkı, kimi yerlerde en büyük oğula, kimi yerlerde ise bütün kardeşlere eşit biçimde dağıtılır. Bazı inançlarda kadın, baba evinden çıkarken yanında çeyiz, drahoma gibi maddi birikim getirirken kimi uygarlıklarda böyle bir gelenek aranmaz. Tüm bu örnekler, aile biçimleri arasındaki farklılıkları gösterse de erkeğin lehine işleyen birtakım cinsiyet sorunlarını da kendi içerisinde barındırır. Bu sorunlar, uygarlık tarihinin en eski dönemlerinden beri süregelenmiştir. Örneğin Babil kralı Hammurabi Kanunları (MÖ 1792-1750) arasında "kadın bir işe girmek niyetiyle ayrılmaya karar verir ve böylece evini ihmal edip kocasını aşağılarsa, o koca, drahomasını iade etmeksizin karısını boşayabilir veya kadın bir başka erkekle yatarken yakalanırsa, kocası onu boğabilir" (Hanks, 2020: 44), şeklinde yasalar yer almaktadır (Hammurabi Kanunları, akt. Hanks: 2020). Merry E. Wiesner-Hanks'in aktarımıyla, Antik

Mezopotamya ve Antik Mısır'da evlilikler çoğunlukla tek eşliyen ekonomik durumu iyi olan ya da eşinden çocuğu olmayan erkekler, eşini boşamaksızın, ikinci bir kadınla evlenme hakkına sahipti. Antik Mezopotamya, Antik Mısır, Roma, Bedevi Arap, Çin, Hindistan, Afrika, Akdeniz gibi dünyanın en eski uygarlıklarının tamamında buna benzer çok eşlilik durumları görülebilmektedir. Bu durum genelde erkek için geçerlidir. Tarihteki uygarlıklar incelendiğinde Roma İmparatorluğu'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na kadar neredeyse bütün yapılanmalarda kadınlardan oluşan haremlelere dair bilgilere rastlanır; ancak erkeklerden oluşan bir harem yapısından söz edilememektedir. Tarihte yönetici olarak yer edinmiş kadınlar da erkeklerden oluşan bir harem kurmamıştır. Bunun yanında eline devlet yönetimini geçiren bir kadın, erkekleri sosyal hayattan uzaklaştırmak gibi bir çaba içerisine girmemiştir.

Toplumsal herhangi bir oluşumda kadınlar yer aldığına cinsiyetine vurgu yapılır. Oysa erkeğin cinsiyetine vurgu yapılmaz; çünkü alışılmış bir rol dağılımı vardır. “Kadın sanatçı”, “kadın yönetici”, “kadın yazar...” gibi ifadelerin kadınların toplumsal hayatta erkeğe nazaran daha pasif konumda olmasıyla ilgilidir; fakat bu az olma olgusu da kadına aile içinde biçilen rollerin toplumsal hayata yansımalarından kaynaklanır. Kimi araştırmacılar, ataerkinin oluşmasından önce kadınların toplumsal hayatta daha üstün olduğunu savunan görüşlerde bulunurlar. Rita Gross'a göre, “ataerki-öncesi hipotezi, hem popüler bir kutsal tarih -feminist ruhani hareketin kutsal tarihi- hem de “ataerkinin yaratılışının belli nedenlere ve koşullara bağlı olarak görece yakın bir geçmişte meydana gelmiş tarihsel bir olay olduğunu ileri süren bilimsel bir hipotezdir” (Gross, 2005: 76). Pek çok film ve popüler yazarın da, bu hipotezi “feminist ütopya” olarak tanımladığını ifade eden Gross, bu hipotezi savunan kişilerin ataerki-öncesi dünyada din ve toplumun neye benzediği konusunda spekülasyonlarda bulduklarını söyler (Gross, 2005: 77). Gross'a göre, feminist söylem bağlamında çok önemli olan ataerki-öncesi hipotezi, sadece feminist olan değil, feminist olmayan bilimsel çalışmaların da tartışma konuları arasındadır. Gross, bu hipotezin dayalı olduğu bilimsel çalışmanın oldukça teknik ve zor olduğunu vurgular. Ona göre, söz konusu hipotezi savunan ve ona karşı çıkan feministlerin hırsları nedeniyle bu materyalleri gözden geçirmeye kalkmak “insana, kendini mayın tarlasında yürüyor gibi hissettirir” (Gross, 2005: 77). Belli bir akıl yürütmeyle temellendirilebilecek ataerki-öncesi hipotezi, toplumsal cinsiyete karşı bir argüman olarak kullanılmamalıdır; çünkü zaten toplumsal cinsiyet karşıtlığı, cinsiyetler arası bir eşitliğin talebidir. Ataerki yapısından önce kadın cinsiyetinin üstün olduğuna işaret etmek ve bunun hâlâ mümkün olabilmesi için işe koyulmak, toplumsal cinsiyeti alt etmekten öte, ancak radikal feminizm adıyla mevcut durumun tersi biçiminde bir yeni toplumsal cinsiyet alanı yaratır.

Lacancı perspektifle bakılacak olursa erkeğin toplumsal üstünlüğü, ezelden beridir var olan bir farklılığa dayanır. Lacan, “fallus” olarak adlandırdığı bu üstünlük durumunu, Freud'un penis simgesinden yola çıkarak dilsel ve varoluşsal bir zemine çeker (Lacan, 1971; akt. Tura, 1994: 16). Kabaca, erkek vücudunda fazlalık gibi görülen penis organının kadının bilinçaltında haset, erkeğin bilinçaltında ise iktidarı oluşturduğu biçiminde açıklanabilecek bu hipotez, kadının mağduriyetini, psikolojik bir temele oturtur. Nitekim psikanalitik yöntemle oluşturulan bu hipotez, insan bilincinin hasta olduğu sonucuna ulaştırır. Saffet Murat Tura, kendi klinik deneyimlerinden yola çıkarak insan cinselliğinin görüldüğü her yerde utanç, küçük düşme, sevgiyi kaybetme korkuları gibi durumların – bilinçdışı- suçluluk duygusu; hatta adam öldürme arzusuyla eşleştiğini söyler (Tura, 1994: 15). “Bu materyal kimi kez (cinsler arasında her türlü ilişkiyi de içine alacak anlamda) cinselliği ne ise o olacak şekilde yalnız bırakır gibi görünse bile, bu ancak yaşamın ayrı alanlarının aynı sıkıntıları taşıması

koşuluyla gerçekleşebilir” (Tura, 1994: 15). Bu durumu “metonimi” (mecaz, benzetme) olarak gören Tura, psikişik durumlara dönüşen ve bu yüzden tonlarını yitiren cinselliğin çekiciliğini de yitirdiğini iddia eder (Tura, 1994: 15).

Birincil süreç düşüncesinde abartılı ve boğucu tonlar kazanan bu konular, ruhi hastalığın insan türüne özgü evrenselliğini de dile getirir Sören Kierkegaard tamamen farklı bir nedenle de olsa “insan olmak ölümcül hasta olmaktır” demişti. Bu hastalıklı soyun kendi cinsinin cinselliğine ulaşması niçin sözcüğün en geniş analitik anlamında bir kastrasyonla eşleşmek zorundadır? İşte psikanalizin teorik ve pratik bir zeminde ilk kez bilimsel olarak sormak başarısını gösterdiği sorunların ilklerinden biri budur. Bu soruya verilebilecek “ailenin düzeni”, “sosyal baskı” türünden her türlü yanıt ancak süreci açıklayabilir, zorunluluğu değil. Lacan ise tamamen Freud’çu bir çerçeveden konuşurken, inanılmaz bir kıvraklıkla kastrasyonun “olmak” boyutunu; yani insan türüne özgü adeta psikanalitik bir “varoluş” sorunu olarak “narsistik kastrasyon” diyebileceğimiz “trajik” boyutunu da ele alır. (Elbette ne “varoluş” sorunu ne de “narsistik kastrasyon” kavramları Lacan’da geçmez. Bunların benim yorumum olduğunu bir kez daha kaydetmeliyim.) Freud’un kabaca erkekte “penisin kesilmesi tehdidi”, kadında ise “penis haseti” başlıkları altında ele aldığı penise “sahip olmak” ile ilgili imgesel sıkıntılara denk düşen karmaşa, Lacan’da daha da derinde dil ile devreye giren “simgesel” bir “olmak” sorunsalına bağlanır (Tura, 1994: 16).

Cinsiyet rollerinin getirmiş olduğu eşitsizliklerin kaynağını cinsel dürtü ve simgelerde arayan psikanalistlere göre, psikolojik birçok hastalığın kaynağını da aynı yerde aramak gerekir. Burada söz edilen cinsellik durumu, insanın ilkel dönemdeki cinsel yaşam formundan yola çıkılarak ele alınır. Bu durum kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin kısmen meşrulaştırılmasına neden olabilir; yani şimdiki zamanın ruhu, geçmişin pratiklerine dayandırılarak şimdide yapılan eylemler, aklanmış olur. Elbette ki hiçbir dönemin ruhu, geçmişten bağımsız değildir; ancak artık farkına varılmış ve düzeltilebilecek eşitsizliklerin akıbeti de insanın elindedir.

Toplumsal cinsiyet sorunu, aileden başlayarak sokağa, iş hayatına, dilin işlerlik gördüğü edebiyat dünyasına, bilimsel alanlara ve hatta rüyalara kadar yayılır. Bu kültürleşmiş problemin aşılması, hafızanın ve ona bağlı olarak dilin değişmesi seviyesine ulaştığında belli bir eşitliğin oluştuğuna dair bir sonuca ulaşılabilir. Baskın kültür, toplumun iktidarındır ve bu iktidar içerisinde ne kadar değişim sağlanmaya çalışılsa da dilin kodlanmış yapısıyla hareket edilmesinden dolayı değişim çok ağır ilerler. Günlük konuşma dili, roman dili, masallardaki dil... vs. kültürün bir devamı ve aktarıcısı olarak yol alır. “İktidarı sorgulayan değil, ona destek olan, fon ne kadar fantastik olursa olsun aşk ve aile ilişkilerinde bir kalıbı sağlamlaştırmanın ötesine geçmeyen, cinsiyetçi masallar daha fazla yayılmış ve kemikleşmiştir” (Sezer, 2014: 15). Bu masalların dili, insanın hafızasını şekillendiren etkenler arasındadır. Bu, günlük yaşamdaki deyimler, atasözleri ve kalıplaşmış bütün ifadeler için geçerlidir. Dilin şemasını öğrenerek kelimeleri bir araya getirmeyi başaran her çocuk, aile içerisinde duyduğu cümleleri direkt sorgulayamaz.

Çocuk, henüz somut düşünme evresindeyken söylenen her şeyi doğrudan anlar ve bu onun istemeden de olsa bilincini şekillendirir. Dolayısıyla, büyürken bilinçdışında tasarladığı dünyanın da etkenlerinden biri yine dil olduğu için birey konuşurken, okur yazarken veya eylemde bulunurken kendi cinsiyetçi tutumlarının farkında olmaz. “Örneğin, ‘erkeğin güzeli olmaz’, bu bilgi kuramının Türkçe deyişlerdeki karşılığıdır. Böylece hiç de cezbedici olmayan bir evlilik, zaten ‘erkeğin evlenince kadına güzel geleceği’ ya da değişeceği, ancak bunun karısının sevgisine, sabrına, kadınlık başarısına bağlı

olduğu gösterilerek mümkün kılınır. Bu vaat, kızlarını takas ekonomisi içinde kullanmak isteyen ailelerin işini de kolaylaştırmaktadır” (Sezer, 2014: 25).

3. Ailenin Küçülmesi ve Üremenin Kontrolü

Uygarlığın ilk dönemlerinde gelişen akrabalık bağları, insanların toplu biçimde yaşamasını ve aile kavramının meydana gelmesini sağlamıştır. Bu durum araştırmacılar tarafından çeşitli disiplinler içerisinde ele alınmıştır. Her disiplin içerisinde farklı açıklamalarla değerlendirilen aile kavramı, bireyin yaşamının her alanında etkilidir. Tarihsel süreçte avlanma, üretme, cinsellik, üreme, sevgi ihtiyacı ve birçok diğer durum için sürekli olarak bir başkasına ihtiyaç duyan insanın bu ihtiyaçları giderebildiği en güvenli alan, aile olmuştur. Oluştugu ilk dönemlerde kalabalık grupları temsil eden aile kavramı, günümüz modern dünyasına yaklaştıkça sayı olarak gittikçe küçülen ve anne, baba, çocuklardan oluşan bir yapıya evrilmiştir.

İnsan nüfusu, dünyadaki savaşlar, hastalıklar veya normal yollardan ölümlere rağmen gittikçe artmaktadır. Günümüzde yedi milyar gibi büyük bir sayıya ulaşan insan nüfusunun, dünyadaki yiyecek, içecek ve diğer tüketim kaynaklarının yetersizliğine yol açtığı söylenir. Aynı şekilde, doğum oranlarının sürekli artması ve sağlık sektöründeki gelişmeler, dünya nüfusunun giderek artmasının; dolayısıyla tüketim kaynaklarının gittikçe azalmasının nedenlerinden birine dönüşmüştür. Bu genel çıkarım, günümüz ekonomisine hükmeden kapitalist sistemin yaratmış olduğu toplumdaki gelir dengesi adaletsizliği ve insan emeğinin sömürüsü gibi durumların gölgede kalmasına yol açabilir.

Dünya nüfusunun artması, bazı devletlerin kendi halklarının ihtiyaçlarını karşılayamamasına neden olabilir; ama bazı kapitalist devletlerin tüketim kaynaklarını normalin çok üstünde bir miktarda kullanması, gelişmemiş ülkelerdeki insanların aç kalmasının nedenidir. Örneğin ABD, Almanya, İngiltere gibi dünya ekonomisinin büyük bir kısmını kendi tekelinde tutan ülkelerde çocuklar, normalin üzerinde gıda tüketirler ve özellikle ABD başta olmak üzere bu ülkeler, obeziteyle mücadele etmek zorunda kalır. Bunun yanında Afrika ve Ortadoğu'daki bazı ülkelerde ise bazı çocuklar günde sadece bir öğün beslenmek zorundadır. Bu duruma rağmen, ekonomik gücü elinde tutan ülkeler dünya nüfusunu azaltmaya yönelik çalışmalar yürütürler ve bu çalışmaların işleme sahası, genelde gelişmemiş ya da sömürge altındaki ülkelerdir.

Dünya nüfusunun aşırı çoğalması ve bu çoğalmanın beraberinde beliren sorunlar, çeşitli biyo-politikaların geliştirilmesine neden olmuştur. Sosyal bilimlerde daha çok Michel Foucault'nun ismiyle birlikte anılan “biyo-politika kavramı, özellikle tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde başlayan ve günümüze gelen bir yönetim biçiminin kavramsallaştırılmış halidir” (Koç, 2018: 93).

Dünyada antinatalizm adıyla bilinen insan soyunun çoğalmasını engelleme ve gittikçe insan soyunu nüfusunu azaltma amaçları taşıyan; radikal olarak üreme karşıtı olan politikaların yanında, insanların refah seviyesinin düzeltilmesi adına yapılan nüfus dengeleme politikaları da mevcuttur. Kapitalist düzenin belirlediği biyo-politikaların en büyük tehlikesi, insanı sömürü aracı olarak görüp köleleştirme durumudur.

Belirli bir eğitim yoluyla insanlara fazla çocuk sahibi olmamaları gerekliliğini öğretmek, bazı problemleri ortadan kaldırmaya yarayabilir. “Artan yoksulluk, işgücü piyasalarında düzgün işe erişimde yaşanan güçlükler ve çalışma ilişkileri çerçevesinde yeniden şekillenen aile yapıları antinatalist yapılanmaları destekler niteliktedir” (Özdemir, 2017: 67). Nihayetinde dünyadaki kaynakların tamamı

özel mülk yoluyla şahsileştirilmiş ve maddi karşılığı olmadan elde edilemez duruma getirilmiştir. Hâl böyleyken sistemi köktenci bir dönüşümle değiştiremeyen insanlar, en azından nüfusu dengeleme konusunda birtakım eylemlerde bulunmak zorundadır. Günümüz dünyasında işçi, yoksul, ezilen veya sömürülen kişilerin tamamı birleşip; örgütlü bir biçimde sisteme başkaldırdığı vakit yine sistemin kendi silahlarını elde etmek zorunda kalır; çünkü kendilerini ele geçiren ve yine kendi kol güçleriyle üretilen aygıtlar, sistemin mutlak koruyucusudur. Ayrıca devlet sistemleri, ideolojik olarak bu aygıtları, sürekli güçlendirir, yeniler ve pazarlar. “Gerçekten de üretim ilişkilerinin yeniden üretimini büyük ölçüde sağlayan, (baskıcı) devlet aygıtının ‘kalkanı’ altındaki Devletin İdeolojik Aygıtlarıdır” (Althusser, 2014: 57).

İnsanın yaşayabilmek için beslendiği gıdaların tamamı doğadan elde edilir. Bitki ve hayvanların tümünü kendi yiyeceğine dönüştürmeyi öğrenmiş olan insan, ticaret aracılığıyla bu durumu temel bir yaşam döngüsüne dönüştürmüştür. Nitekim üretim sektörünün büyük bir kısmı yiyecek ve içeceklerden oluşur. Diğer bütün canlılarda olduğu gibi insanda da soyun devamı, üreme ve çoğalmayla mümkündür; ancak dünya üzerindeki canlıların çoğunun soyu tükenmiş veya tükenme tehlikesiyle karşı karşıyayken; insanoğlu akla bağlı olarak gelişimin sayesinde sayı olarak gittikçe çoğalmaktadır. İnsan ve diğer canlılar arasındaki bu ters korelasyon artan sorunları beraberinde getirmektedir. İnsan dışındaki canlıların soyu azaldıkça bu canlıları yiyerek tüketen insan soyu artmaktadır. Diğer canlıların soyu tükendiğinde insanın da beslenme imkânı kalmayacaktır. Bu da söz konusu ters korelasyonun sonsuz bir hareket dinamiğine sahip olmadığını gösterir. Hareketin devamlılığının mümkün olabilmesi için iki değişken arasında dengenin sağlanması gerekir. Bu denge de ancak insan soyunun artma eğilimini tersine çevirmekle mümkün olur. Bu azaltma, antinatalizm düşüncesinde olduğu gibi insan soyunu, azaltarak tüketmeye dair bir misyonla yapılmamalıdır. Azaltma, faydacı bir amaçla, insan soyunun hızlı üremeye bağlı olarak tükenmesi ihtimaline karşı yapılmalıdır. Bu anlamda bir faydacılık her insan için eşit düzeyde iş görmelidir. İnsan soyu, üreme aracılığıyla çoğalıp; devam ederken, bu çoğalma gıda yetersizliğine neden olur ve gıdanın tükenmesi, hem çoğalmayı hem de hayatta kalmayı durduracağından insan için sayı olarak çoğalma tümünden yok olmanın da nedeni hâline gelebilir.

Hızlı üremenin önüne nasıl geçileceği sorusuna yönelik verilecek cevap, bilimin ve eğitimin süzgecinden geçirilmek zorundadır. Aksi takdirde tarihte faşist uygulamalarla bazı toplumları yok etmeye çalışan kişilerin düşünceleri ve eylemlerine meşruiyet alanı sağlama gibi bir tehlike belirebilir.

Annenin ve çocuğun sağlık sorunları vardır, küçük ya da büyük ailelerin, çocuğun kişiliği üzerinde yaptıkları ruhsal etkilerden kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Bunlara sorunun sağlık cephesi deriz. Ayrıca kişisel ve kamusal olarak bir de sorunun ekonomik cephesi vardır: Toplumun doğum oranına, aile büyüklüğüne göre kişi başına ya da ailede fert başına düşen zenginlik sorunu. Buna çok yakından bağlı bir şey de uluslararası politikayla, dünya barışının nüfus sorunuyla olan ilişkisidir. Ve sonra, toplumun farklı katmanlarındaki farklı ölüm ve doğum oranlarına göre ırkın ıslah olması ya da bozulması üzerine ırk iyileştirmeciliği (eugenics, ırk ıslahı) sorunları bulunmaktadır (Russell, 1983: 12).

Üremenin engellenmesi radikal bir biçimde gerçekleşemez; ancak hangi durumda çocuk sahibi olunması gerektiği ve çocuk sahibi olabilen insanların en fazla kaç çocuk sahibi olması gerektiği gibi konular, formel eğitim sistemine dâhil edilebilir. Günümüzde bir çocuk okul öncesi eğitimden itibaren bilinçlendirilmeye çalışılır ve çocuğa medeniyete, bilime dair öğretiler aşılanarak sağlıklı ve faydalı bir

birey olması için çaba sarf edilir. Devletlerin resmi kanallarıyla uygulanan çağdaş eğitim modelleri, ataerkil yapının etkisinin azalmasını sağlar. Bu bilgiler doğrultusunda “eğitimde devletin rolü arttıkça babanın önemi geçmişe oranla azaldı” (Russell, 1983: 12), demek, doğru bir çıkarım olur. Bunun yanında bireyler, pratik hayatla ilgili pek de bilgi sahibi kılınmadan eğitime devam eder. Eğitim yaşamı sırasında veya sonrasında aile kurmak isteyen bireylerin eğitimi -bazı eğitim alanlarındaki dersler haricinde- ve bu isteği arasında pek bir bağlantı görülmez. Dolayısıyla çocuk sahibi olmak isteyen insanlar, bu isteği aldıkları eğitimle bağdaştırmak gibi bir düşünceye sahip değildir. Oysaki dünyaya yeni gelecek bir çocuk, yaşadığı süre içerisinde belli deneyimler kazanır. Bu deneyimlerin tesadüfe bırakılması ile eğitim yoluyla tasarlanması, çocuğun sağlıklı bir birey olarak yaşamını sürdürüp sürdüremeyeceğiyle yakından ilişkilidir. Örneğin bir çocuğa ayrılması gereken zaman ve ekonomik imkânın farkında olan ebeveyn adayları, kaç çocuk yetiştirmeye hazır olduklarının da farkında olur. Buna karşın çocuğun geleceğini tasarlamadan çocuk sahibi olmak isteyen kişiler ise çocuk sayısını pek de dikkate almazlar. Geleceği şansa bırakılan her çocuğun yaşamı, kötü olma potansiyeline sahiptir. Kötü bir yaşam geçiren her çocuğun sonraki bütün yaşamında kötü bir insan olma ihtimalinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir. Elbette ki yaşam şartları iyi olduğu halde kötü deneyimler yaşayan ya da her kısıtlı imkânla rağmen başarılı bir yaşam kuran bireyler de mevcut; ancak bu sayılar istisna özelliğindedir. Bu istisnalar toplumu meydana getiren bireylerden ayrıktır; toplumun genel yapısından söz edilirken bu istisnalara dikkat edilmez.

Eğitim yoluyla doğum kontrolünün sağlanması, herhangi bir resmi kurum eğitiminden geçmiş veya geçmemiş bireylerin, aile kurarken başvurmak zorunda oldukları bir “aile kurmaya dair eğitim modelini” hayata geçirmekle mümkün olabilir. Ebeveyn adaylarına okul veya kurs merkezleri gibi alanlarda örgün biçimde aile kurma ve buna bağlı olarak üremeye dair eğitim verilebilir. Söz konusu bu eğitim, bir takım şartlar yerine getirildikten sonra diploma veya ehliyet yoluyla sonlandırılarak, ebeveyn adaylarına çocuk yapma hakkı tanınabilir. Bu, çocuk yapmayı engellemek adına değil, kötü yaşam potansiyeline sahip çocuk yapmamayı ve çok çocuk yapmamayı amaçlayan bir tasarıdır. Bu eğitime bağlı olarak gelişecek toplumsal yapı, toplumda adaletsizliğe dair birçok problemi ortadan kaldırabilir. Bu durumda gözden kaçırılmaması ve mutlak yasalarla garanti altına alınması gereken durum, devletlerin, ekonomik güç ve statüye bakmaksızın her bireye eşit derece haklar tanınmasıdır; çünkü söz konusu tasarı, engellenmesi amaçlanan adaletsizliğe karşın en büyük adaletsizlik olarak belirebilecek potansiyele sahiptir.

Sonuç

İnsana dair bütün bilgiler, yine insanın kendi akıl yürütmeleri sonucu oluşturduğu bilimsel ve sezgisel verilerden meydana gelir. Toplum, uygarlık ve bunlar içerisinde güçlü bir halka olarak yer alan aile, insanlık tarihinin ilk dönemlerinden beri var olan ve günümüzde çeşitli değişimlerle varlığını sürdüren bir olgudur. Hem bilim hem de inanç dünyasında bu olgunun tam olarak ne zaman, nerede meydana geldiğine dair açıklamalar mevcuttur.

Aile kavramına dair bilimsel açıklamalar yapılırken antropoloji, sosyoloji, psikoloji ve felsefe gibi disiplinlerin ortak verilerinden yararlanır; çünkü aile tek bir yönden açıklanamayan, karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu karmaşıklık, metafiziksel açıklamalar içerisinde zaman zaman çelişkiler yaratsa da bilimsel veriler, bu açıklamalardan ayrık olduğu sürece, geçerli yapıya kavuşurlar.

Psikoloji disiplini içerisinde ailenin kökenine dair açıklamalar yapılırken genelde cinsellik olgusu esas alınır. Özellikle psikanalistler, hem ailenin oluşumu hem de insanın psişik durumlarına dair birçok durumu cinsellik çerçevesinde inceleyerek insan davranışlarını cinselliğin temeline oturtmuşlardır. Freud ve Lacan, “bilinçaltı” ile “bilinçdışı” kavramları aracılığıyla insanın kültürel gelişim sürecini ve davranış biçimlerini psikanalitik bağlamda açıklar. Dünyadaki her uygarlığın farklı özelliklerde olduğu ve insanların farklı şartlar altında yaşadığı gerçeği göz önüne alındığında psikanalitik kuramın bazı çıkarımlarının boşa düştüğü söylenebilir. Yine de birçok psikolojik durumu doğru tespitlerle açığa kavuşturmuş bu kuram, günümüzde hâlâ birçok yönden geçerliğini korumaktadır.

Aile kavramının psikanalitik olarak açıklandığı kuramın yanında tarihsel, ekonomik veya siyasi olarak açıklandığı kuramlar da vardır. Bunların her biri aileyi farklı açılardan ele alır. Bertrand Russell’a göre hiç birine kati anlamda bağlı olmamak gerekir; çünkü hepsi, bütünsel olarak birbirini tamamlayıcı özelliktedir. İnsan, aileyle bütünleşmiştir ve ailesinden fiziksel olarak kopsa bile zihinsel olarak kopmasının mümkün olmadığına ilişkin sosyal bilimlerde güçlü ve ortak bir argüman vardır; çünkü aileye dair herhangi bir kuralın dışına çıkıldığında ya birey psikolojik sancı çeker veya toplumsal baskı sonucu birtakım yaptırımlarla karşılaşılır. Benzer biçimde, ailede belirlenen cinsiyet rollerinin dışına çıkıldığı vakit de benzer durumlar yaşanır.

Geçmişten beri süregelen ve günümüzde daha da belirginleşen cinsiyetçilik ve toplumsal cinsiyet gibi sorunlar, ailenin oluşumu sürecinde beliren ilkel rollerin sosyal yaşama yansıma biçimleridir. İnsanların toplu halde yaşamaya başladığı ilk dönemlerden itibaren erkeğin, kadının ve çocuğun rolleri şekillenmeye başlamıştır. Antropoloji disiplinine göre fiziksel gücünden dolayı üstünlük hakkı edinen erkeğin, kadını hem cinsellik hem de ev işleri için yanında tutması ve kadının da çocuğundan kopamaması durumu, onların bir arada yaşamasını sağlamıştır. Zaman içerisinde bu rolü benimsemiş olan kadın, baskın ataerkil kültürün gölgesinde kalmış ve toplumda, ilkel olarak edindiği rolün dışına çıkamamıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı da tıpkı feminizm gibi cinsiyet üzerinden biçimlenir; fakat kadınlıktan öte sosyal hayatta bedeninin eylemlerinin cinsiyetle ilgisi olmadığını varsayar. Nitekim hâkim kültür, hem sosyal yaşam pratiğinde hem dilde hem de anlatıda bu problemleri yeniden üretir ve onların devamlılığını sağlar.

Doğay olayları dışındaki problemlerin insan kaynaklı olduğu gerçeği göz önüne alındığında, artan insan nüfusunun günümüzdeki dünya sorunlarını gittikçe arttıracığı öngörüsünde bulunulabilir. Sürekli olarak artan insan nüfusu açlık, adaletsizlik, sömürgecilik, cinsiyetçilik...vb. problemlerin gittikçe artmasına ve daha da görünür olmasına neden olmaktadır. Veya zaten var olan bu problemleri daha çok kişinin yaşamasına neden olmaktadır. Doğay her çocuğun yeni bir irade olduğu bilindiğine göre, denilebilir ki doğay her çocuk, söz konusu problemleri yaşama potansiyeline sahip bir canlıdır. Üremenin hiçbir şekilde kontrol altına alınmadığı bir toplumsal ortamda, bu problemlerin çözümü gün geçtikçe daha da zor bir hâl alır. Bu kontrolü sağlayacak kurumların ulaşması gereken çocuk sayısı çoğaldıkça, kurumlar da yetersiz kalacaktır.

Ekonomik bağlamda aile kavramı ele alınırken, çok çocuk yapmaya vurgu yapılır. Dünyadaki kaynakların, insan sayısının çoğalmasına bağlı olarak gittikçe azalması ve devletlerin kötü politikaları yüzünden insan soyunun büyük bir kısmı yoksullukla mücadele içerisinde. Bunun yanında eğitim alması sağlanamayacak her çocuk, toplumsal sorunların devamına neden olacak potansiyeldedir. Çocuk sahibi olmak isteyen ebeveyn adayları, çocuk yapmadan önce belli bir eğitim sürecinden geçirilebilir.

Bu eğitimin sonunda, yaşam şartları iyileştirilmiş biçimde doğacak olan çocuğun iyi bir hayat sürmesi daha olanaklı hâle gelir. Günümüzde birçok çocuk, hem kapitalist ülkelerin yaptırımları hem de kaynakların yetersizliğinden dolayı ölmektedir. Bunun yanında, yaşamı tesadüfün işlerliğine bırakılmış ve yaşamına dair olumlu hiçbir tasarı olmadan doğmuş çocukların sayısı azımsanmayacak düzeydedir. Tüm bunlara bağlı olarak çocuk yapmanın engellendiği değil, hangi şartlarda çocuk yapılabileceğinin öğretildiği bir eğitim sistemi geliştirmek, insanın temel amacı olan mutluluğa ulaşmasını kolaylaştırabilir.

Kaynakça

- Althusser, L. (2014). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Alp Tümertekin, çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Aristoteles. (2014). *Nikomakhos'a Etik*, (Saffet Babür, çev.), Ankara: BilgeSu Yayınları.
- Michele, B. (1983). “*Marxist-Feminism and the Work of Karl Marx*”, Betty Matthews, derl., *Marx: A Hundred Years On*, London, Lawrence and Wishart.
- Direk, Z. (2009). *Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği*, *Cogito Dergisi*, Sayı:58. *Feminizm*, İstanbul: YKY.
- Direk, Z. (2014). *Judith Butler: Toplumsal Cinsiyet ve Bedenin Maddeleşmesi*, (*Cinsiyetli Olmak-Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar*), İstanbul: YKY-Cogito.
- Freud, S. (2018). *Uygurluğun Huzursuzluğu*, (Haluk Barışcan, çev.), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Goody, J. (2004). *Avrupa'da Aile*, (Serpil Arısoy, çev.), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gross, R. (2006). *Bedenler Dinler ve Toplumsal Cinsiyetler, Ataerki Hipotezi Öncesi: Bir Değerlendirme*, (Sylvia Marcos, der.), (Sibel Özbudun - Balkı Şafak - İlker Çayla, çev.), Ankara: Ütopya Yayınları.
- Kant I. (2002). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, (Ioanna Kuçuradi, çev.), Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Koç, A. (2018). *ANKASAM/Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Michel Foucault'nun “*Biyopolitika*” Kavramının Teorik Çerçevesi, Sayı: 194. 2[2].
- Lacan, J. (1994). *Fallusun Anlamı*, (Saffet Murat Tura, çev.), İstanbul: Afa Yayıncılık.
- Özdemir, A. (2017). *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, *Doğum Kontrol Teşviklerinden En Az Üç Çocuğa, Tarihsel Süreçte Türkiye'de Antinatalist Ve Pronatalist Politikaların Seyri*, Cilt: 3, Sayı:3.
- Poole, R. (1993). *Ahlak ve Modernlik*, (Mehmet Küçük, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rızvanoğlu, E. (2013). *Anlamdan Yoruma: Dil Felsefesinin Sınırları Üzerine Bir İnceleme*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Rızvanoğlu, E. (2019). “Locke'un Dil ve Anlam Anlayışı”, 3. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi*, Van, ISPEC Institute.
- Russell, B. (1983). *Evlilik ve Ahlak*, (Vasıf Eranus, çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Sezer, Melek Ö. (2012). *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul, Evrensel Basım Yayın.
- Strauss, L. (2014). *Hepimiz Yamyamız*, (Haldun Bayrı, çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Torun, Y. (2016). *Siyaset Felsefesi Tarihinde Devlet*, Ankara: Orion Kitabevi.
- Wiesner-Hanks, M. (2020). *Tarichte Toplumsal Cinsiyet*, (Meral Çıyan Şenerdi, çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.